

ЧОВЕКЪТ - СИМУЛАКРУМ – БЪДЕЩЕТО НА ЧОВЕКА В ПЕРСПЕКТИВАТА НА БОДРИЯР

Гергана Попова*

Статията разглежда концепцията на Жан Бодрияр за доминацията на симулакрумите в съвременния свят и последствията на тази ситуация върху представата за човека. Текстът се фокусира около образа на двойника-симулакрум на човека, който Бодрияр представя в своите трудове. В този контекст са анализирани множество научни открития в областта на нанотехнологиите, генното инженерство, пластичната хирургия и медицината.

Ключови думи: симулация, симулакрум, клониране, хиперреалност,

Макар че понятието „симулакрум” датира още от античността, а към средата на миналия век бива често използвано от множество значими автори като Жорж Батай, Жил Делюз, Жак Дерида, Пиер Клосовски, Фредрик Джеймисън най-вече в онтологичен и естетически план, това понятие се свързва основно с името на Жан Бодрияр и неговата книга *Симулакрум и симулация* (1981).

В трудовете на Бодрияр симулакрумът е изведен отвъд онтологичната или естетическата си употреба и поставен в широк социален контекст. „Симулакрум и симулация” започва с позоваване на разказа на Борхес „За точността в науката”, в който картата на Империята има същите размери като самата Империя и всъщност съвпада с нея. С упадък на Империята започва да се разпада и картата. Все пак в пустините оцеляват остатъци от нея, обитавани от животни и просяци. Този образ представлява отправната точка, от която Бодрияр започва анализите си върху симулацията в съвременността.

„Вече не става дума за карта и територия. Това, което е изчезнало, е висшето различие между едното и другото, което всъщност придава очарование на абстракцията. Тъй като именно различието създава поезията на картата и очарованието на територията, магията на концепта и очарованието на реалността. Тази мнимост на

репрезентацията, която достига най-висша точка и едновременно с това се руши в безумния проект на картографите в идеалното съвпадение на карта и територия, изчезва в симулацията, чието действие е ядрено и генетическо, а не огледално и дискурсивно. Изчезва цялата метафизика. Няма вече нито същност и явление, нито реално и неговия концепт. Няма вече въображаеми коекстензивности: размерът на симулацията е генетичната миниатюризация. Реалното се произвежда от най-малките клетки, от матрици и запомнящи устройства, от модели на управление и по този начин то може да бъде възпроизведено до безкрайност“ (Бодриар, 2013: 17).

И така, тезата на Бодриар е, че в съвременността симулацията е подменила това, което наричаме реалност, че симулакрумите предшестват реалността, че всъщност вече не може да се направи разлика между симулация и реалност – те са неразличими в хиперреалността. Симулацията обезсмисля различието между лъжа и истина, между реално и мнимо. Обкръжаващата среда на съвременния човек представлява един гигантски симулакрум, който не се съотнася с реалността, а само със самия себе си, „в безкраен поток, където нито референцията, нито пространството вече имат място“ (Бодриар, 2013: 23).

Въвеждайки понятието „симулакрум“, Бодриар го сравнява с други видове имитация: а) отражение на действителността, б) маскиране и изопачаване на действителността, в) образ, който прикрива отсъствието на действителност, г) образ, който няма нищо общо с каквато и да е действителност; имитация, представяща себе си за реалност. Именно четвъртият вид представлява симулацията. В този смисъл доминацията на симулацията в съвременността слага край на принципа на репрезентация. Ако репрезентацията произтича от правилото за еквивалентност между знака и реалността (дори и, както посочва Бодриар, когато тази еквивалентност е утопична), то симулацията произхожда от отрицанието на знака като ценност, от унищожаването на всяка референтност (Бодриар, 2013: 22).

На пръв поглед абстрактното концептуализиране на симулакрума всъщност има ясни социални измерения, които Бодриар проследява. Той разглежда литературни и кинопродукти, реклами и търговски центрове, телевизионни предавания и властови жестове, научни теории и експерименти, за да достигне до извода, че целият съвременен живот е възпроизведен въз основа на симулативните модели на киното,

телевизията, рекламите. В подобен план Америка не е нищо друго освен един голям Дисниленд (Бодриар, 2013: 31), а германски заводи наемат безработни в близка до фантастиката симулация на производство, имитирайки работен процес, деловодство, конкурентност, но всъщност без да произвеждат нищо (Бодриар, 2013: 164).

Темата за въздействието на масовата култура върху индивида в консумативното общество стои в центъра на разсъжденията още на Франкфуртската школа и анализите на Бодриар в известен смисъл се вписват в тази теоретична линия. Но ако за повечето автори от Франкфуртската школа културната индустрия сякаш създава замъгляваща реалността фалшива обвивка, която чрез известни усилия и форми на съпротива може да бъде разкъсана, то при Бодриар разколебано се оказва самото понятие за реалност: „Когато видиш как целият Лас Вегас изплува в рекламни сияния от пустинята в залеза на деня и се връща в пустинята по изгрев, тогава виждаш, че рекламата не е това, което оживява и украсява стената, тя е това, което изтрива стените, изтрива улици, фасади и цялата архитектура, изтрива всяко основание и всяка дълбочина и именно това унищожение, това поглъщане на всяка повърхност (без значение какви знаци циркулират там) ни потапя в тази упоителна хиперреална еуфория, която ние не можем да променим с нищо друго и която се явява пуста и завършена форма на съблазънта“ (Бодриар, 2013: 125).

Симулакрумите не просто се наслаждат върху фактите и събитията като техни медийни изображения – те произвеждат събитията, те са фактите. Реалността е унищожена и в този смисъл самопризнаващи се като симулации пространства от рода на Дисниленд или призрачните немски заводи трябва да прикрият факта, че всъщност самата Америка, а може би целия свят са хиперреални, че производството на другите заводи е също така симулативно, както това на безработните, симулиращи, че произвеждат нещо. Цялата съвременна култура се явява едно грандиозно риалити, създаващо луксозни полуфабрикати, въплъщаващи „една-единствена страст: страстта към образа и присъщото за образите желание“ (Бодриар, 1996: 126 - 127).

Между другото мотивът за „риалитито“ присъства в множество текстове на Бодриар като алегория на неговата теза за хиперреалността. В главата „Краят на паноптизма“ от *Симулакрум и симулация* Бодриар разглежда един от първите формати на телевизионно риалити (1971), което представлява телевизионно наблюдение на

средностатистическо американско семейство в продължение на седем месеца. В крайна сметка семейството се развежда, което поражда множество дискусии за мястото на формата в тази семейна криза. Всички тези дискусии Бодрияр теоретизира от гледна точка на концепта хиперреалност. В този експеримент не може да се говори нито за истина, нито за лъжа, тъй като не може да се различи каква част от събитията се дължат на присъствието на камерите и какво би се случило, ако тях ги няма. Това е краят на паноптичното пространство, защото вече няма привилегирована гледна точка: зрителят се превръща в участник в събитията, телевизията едновременно е гледана и гледа и в подобен план „вече не съществува нито субект, нито точка на фокусиране, нито център и периферия” (Бодрияр, 2013: 54). Не съществуват всъщност и медии в първоначалното им значение на посредник на информация. Медиите са инфилтрирани в реалността, „телевизията е разтворена в живота, животът е разтворен в реалността в хомогенен химически разтвор” (Бодрияр, 2013: 56), така че всеки днес е на мястото на това американско семейство, подложен „не на нахлуване, не на натиск, не на жестокост и шантаж от страна на медиите и моделите, а на тяхната индукция, проникване, незабележимо насилие” (Бодрияр, 2013: 56).

Именно в такъв контекст Бодрияр уподобява съвременните събития и явления на епизоди от риалити, предназначено за излъчване по телевизията. Така например румънската революция и процесът срещу Чаушеску за него не са нищо повече от телевизионна спекулация, а първата война в Залива е война, създадена от и за CNN (Бодрияр, 2016). По повод войната в Персийския залив Бодрияр пише: „Така тази военна „оргия” всъщност не беше оргия. Тя беше оргия на симулацията или симулацията на една оргия. Една немска дума много добре обобщава това: Schwindel, което означава едновременно главозамайването и измамата, загубата на съзнание и мистификацията” (Бодрияр, 1995а: 82). Подобна констатация прави и за случилото се в Румъния през 1989 – 1990 г. (Бодрияр, 1995б).

Съвременните медии предават информация в реално време, но тази им способност е причина за изкушението да създават събития. Събитията „стачкуват”, те все повече отказват да се случват, тяхното място е заето от драмите на изкуствено произведени знаменитости, от режисирани случки, претендиращи за автентичност. Образът става неразличим от изобразеното, информацията – от случката: медията е

съобщението. В информационния поток събитията губят уникалност и ценност, те отминават бързо забравени, за да отстъпят място на нови случки, така както в процеса на потребление всеки продукт бива, с нарастваща скорост, заменен с актуалния модел от следващо поколение. В подобен контекст Бодрияр говори и за край на историята – не в апокалиптичен смисъл, нито в този на Фукуяма за победата на либералния проект, а като невъзможност на историческото мислене поради затлачването с информация. „Историята в реално време – това е CNN, това е светкавичната информация – с други думи, тъкмо обратното на историята. В това обаче се състои нашият фантазъм, че преодоляваме края, че преодоляваме времето“ (Бодрияр, 1995в: 114). Противно на очакванията за ядрен или екологичен апокалипсис Бодрияр прави извода, че реална катастрофа няма да има, защото живеем под знака на потенциалната катастрофа. Краят на Историята не предстои, той вече се е случил в размиването на реалността, в „трансисторическото безразличие“ на човечеството (Бодрияр, 1995б).

Според Бодрияр в този хиперреален свят неминуемо се е променила ситуацията на човека. В два свои кратки текста – „Злонамерената екология“ и „Безсмъртието“ – той интерпретира един нов проект за риалити, проведен в Америка и наречен „Биосфера 2“, като метафора за края на човешкото и превръщането на човека в симулакрум. В описанието на Бодрияр „Биосфера 2“ представлява следното: в пустинята на Аризона е построена огромна звездовидна конструкция от стъкло и метал, в която се поддържат всички видове климат и в която осем души, четирима мъже и четири жени, трябва да прекарат две години, като намерят начин да задоволяват своите нужди сами, без да получават храна и вещи от света отвън. Въпреки имитацията на климатичните зони и земната природа, обстановката там е напълно изкуствена и стерилна. Автоматично се пречистват въздухът, водата, физическата среда; елиминирано е всяко развитие на живот, различно от допустимото за оцеляването – кълнове, бактерии, вируси, насекоми; забранени са сексуалните контакти и възпроизводството. Бодрияр предлага няколко различни гледни точки при интерпретацията на „Биосфера 2“. На първо място, в контекста на актуалните екологични теории, придаващи на животните статут, равен или сходен с човешкия, за него този проект е знак за свеждането на човека до обикновен вид в животинското царство и самоотричането му като символно същество; човешки зоопарк, където посетителите наблюдават собствения си вид „като оцеляващ“.

Така „границите между човешко и нечовешко са на път да се изличат, но не към свръхчовешкото, а към подчовешкото, в посока към изчезването на самите символни характеристики на вида. *Verklarung des Untermenschen*. Преображение в подчовек” (Бодриар, 1995в: 120).

Наред с това, за Бодриар животът в стерилното пространство на „Биосфера 2” демонстрира чрез абстрактната чистота на макета общия съвременен стремеж чрез развитие на информационните, кибернетичните, нано-, био- и т.н. технологии да се постигне техническото дълголетие и безсмъртие на човечеството в качеството му обаче на вече нечовешки, изкуствен, в известен смисъл нежив вид: „Този микрокосмос се опитва да осуети катастрофите, като прави изкуствен синтез на всички дадености на катастрофата. В оптиката на survival-a, на recycling-a, на feedback-a, на стабилизацията и метастабилзацията даденостите на живота са пожертвани в името на даденостите на оцеляването (отстраняване на кълновете, на злото, на пола). Реалният живот, който все пак има правото да изчезне (или може би тук има някакво парадоксално ограничение на правата на човека?), тук е пожертван в името на изкуственото оцеляване. Истинската планета, сметната за обречена, тук е пожертвана още преди своя миниатюризиран, климатизиран клонинг (...), предназначен да победи смъртта чрез една тотална симулация“ (Бодриар, 1995г: 110).

Човекът, според Бодриар, е единственото същество, което се опитва да създаде свой изкуствен безсмъртен двойник, но „като цели потенциалното си (техническо) безсмъртие..., човешкият вид е на път да изгуби собствения си имунитет, своята видова отлика, той добива безсмъртие като нечовешки вид, събаря у себе си смъртността на живота в полза на безсмъртието на мъртвото. Той добива безсмъртието като нулева степен на един жив вид, като операционален артефакт, който вече дори не се подчинява на закона на видовете, а на закона на изкуствените видове” (Бодриар, 1995г: 106-107). В подобен план, анализирайки подробно създаването на този симулакрум на човека в идеята за клонинга, в *Симулакрум и симулация* Бодриар разглежда клонирането като инволюция, като „едноклетъчна утопия, която по пътя на генетиката води сложните същества към съдбата на простите” (Бодриар, 2013: 131). Клонирането загърбва дуализма на половото разделение, което има не само функционална, но и символична стойност, отрича сексуалността, която е носител на живота, унищожава фигурата на

майката и бащата, но обслужвайки не свободата на субекта, а „матрицата, наречена код” (Бодрияр, 2013: 131). Клонирането не оставя място не само за свобода, но и за изграждането на образа на идеален Аз за индивида, доколкото представлява материалното, буквално възпроизвеждане на двойника чрез унищожаването на „всякакво различие и всякакво въображение” (Бодрияр, 2013: 132). Клонингът не познава смъртта и тази ситуация има неизброими екзистенциални последици. Наред с това, той означава края на тоталността, тъй като ако генетичната информация „се съдържа във всяка нейна част, тогава целостта губи своя смисъл”, края на тялото, „чиято тайна се състои именно в това, че то не може да бъде сегментирано на допълнителни клетки, в това, че то се явява неделима конфигурация, за която свидетелства неговата полова принадлежност (парадокс: клонирането до безкрайност ще фабрикува същества с пол, приличащи на своя модел в същото време, когато самият секс става безполезна функция” (Бодрияр, 2013: 133). Акцентирайки именно върху възможността за фабрикуване на човешки същества чрез клонирането, Бодрияр екстраполира върху човека известната концепция на Валтер Бенямин за художественото произведение, изгубило своята аура в епохата на неговата техническа възпроизводимост. По същия начин в клонинга се губи аурата на човека – неговата индивидуалност, уникалност, неповторимост. В този смисъл клонингът като симулакрум на човека представлява и край на човешкото (Бодрияр, 2013: 135-136).

***

В интервю от 1991 г. Бодрияр споменава по повод идеята за хиперреалността: „Описвах една система, която не е вече основана върху реалността, по един също толкова нереален начин, като някакъв завършек, като необратимост – това, разбира се, не е вярно, не отговаря на социологическата или феноменологическата истина за нещата. Това е фантастика и естествено изкушението е да отидеш до самия край, до тоталната фантастика. И аз не искам да кажа, че вярвам, в смисъл че нещата се случват така...” (Бодрияр, 1991).

В подобен план концепцията за симулакрума може да се разглежда не толкова като строга научна диагноза, колкото като експериментална теоретична схема, която хиперболизира до крайност някои тенденции от развитието на съвременния свят и

прогнозите за неговото бъдеще, балансирайки на границата на изследването на социалната реалност и художествената литература. Именно това гранично пространство обаче изглежда бива бързо усвоявано в последните години. Така например в началото на века фирмата Клонейд, работеща със сектата на раелитите, обявява няколко успешни опита за клониране на хора, а през 2005 г. корейският професор Хуанг Ву-Сук твърди, че е открил метод за терапевтично клониране, т.е. персонална клетъчна линия, чрез която може да се създава тъкан, която да заменя увредени органи. И въпреки, че твърденията на Клонейд не са приети сериозно от научната общност, а скоро след публикуване на данните от изследванията му д-р Хуанг е обвинен във фалшификация на научните си резултати, родители от цял свят са приканвани да замразяват пъпната връв или ДНК-материал на децата си в очакване на бъдещия вечен живот (Дикенсън, 2011).

Крайна проява на подобен оптимизъм по отношение на човешкото безсмъртие представлява движението на трансхуманизма. При него концепцията за нов, не съвсем човешки вид е буквално изразена в идеята за пост-човека, който ще представлява трансформиран и усъвършенстван в интелектуален, физически и психологически план вариант на човека с помощта на технологиите. Корените на трансхуманизма могат да бъдат открити още в есето на британския учен Джон Холдейн „Дедал: наука и бъдеще” (1924), самото понятие „трансхуманизъм” е прокарано от Джулиан Хъксли през 1957 г., но формирането му като относително единно културно и интелектуално течение датира от 80-те години. Макар че обща цел на трансхуманистите е фундаменталното трансформиране на човешкото чрез развитие и повсеместно прилагане на технологиите, много от тях се различават по отношение както на методите за постигане на постчовека, така и по етическите и политическите си позиции. Според някои далечната цел на трансхуманизма е безсмъртието, а други се стремят просто към намаляване на страданията, предизвикани от немоощта на човешкото тяло. Трансхуманистите постджендъристи говорят за елиминиране на половете – възможност, постижима посредством новите репродуктивни технологии, докато сингуларистите се подготвят за настъпването на „Сингулярността” – събитието, когато изкуствения интелект ще надмине човешкия и светът ще премине отвъд човешкото разбиране. Част от близките до трансхуманизма учени работят върху криогенното

замразяване, други – върху изнамиране на начини за трансплантация на човешкото съзнание в електронен носител, трети – върху създаване на изкуствени органи и забавяне на процеса на стареене с помощта на нанотехнологиите, четвърти – върху терапевтичното или репродуктивно клониране, пети – върху опитите за постигане на изкуствен интелект, шести – върху разширяване способностите на човешкия мозък чрез медикаменти, невро-импланти, генно инженерство или протезни кибер-мозъци (Bostrom, 2003; Munkittrick, 2011).

Визиите на трансхуманистите се базират на модерната вяра във възможностите на научно-техническия прогрес, съчетани с отново модерната представа, че човешкото тяло е вещ сред вещите, че то може да бъде манипулирано, редактирано и преправяно, че то е машина, чиито части при достигане на определени познания могат да бъдат подменяни с оглед на оптималното ѝ, евентуално безкрайно функциониране. Отзвуци от тази представа, еkleктично комбинирани с консуматизма на съвременния начин на живот, с култа към дълголетието, здравето, младостта и красотата, с доминацията на каноничните схеми на модата и рекламата са налични не само в описаните мечти за безсмъртие, но и в множеството възможности, които предоставят клиниките за козметична и пластична хирургия, както и ин витро клиниките, предлагащи между другото и опцията за избор на ембрион, получен след подбор на донори с подходящ генетичен материал.

Подобен социокултурен и идеен контекст възпроизвежда Бодрияр чрез метафората за „Биосфера 2“. Доколкото животът в нейната стъклена сфера представлява микроскопичен аналог на „Биосфера 1“ (съвкупността от жизнени условия на нашата планета), то експериментът за оцеляването в една изкуствена, стерилна среда, според Бодрияр, се явява елемент от господстващата в съвременността хуманистична, екологическа, биогенетична идеология (Бодрияр, 1995г: 110), фокусирана върху опита за безкрайно удължаване на човешкия живот с научни и технически средства. Тази идеология цели създаването на нов човешки вид, чието потенциално светско безсмъртие е възможно в стерилния отказ от удоволствие, от предизвикателствата на живеенето, от срещата с абсолютната другост на смъртта. Както религиозната интуиция за безсмъртието на душата, така и представите за увековечаването на човека чрез творчеството или великите дела предполагат определен

метафизичен хоризонт, изгубен във фиксацията върху вечната младост, дълголетие и безсмъртието на „голия живот“ (Agamben, 2004). Опитите да се увековечи младостта, да се отложи и премахне смъртта са опити, насочени не към усъвършенстването и самотрансцендирането на човека, а към оцеляването на вида, изпробвано в експерименталната симулация на „Биосфера 2“. „Какъв е, прочее, този биологически вид, обладаван от налудничавата претенция да оцелее – не да се самонадхвърли по силата на естествения си интелект, а да оцелее физически, биологически, благодарение на изкуствения си интелект?... Има някаква извратеност в опитите да бъде увековечен видът – не да бъде обезсмъртен чрез своите дела, а да се увековечи в тази кома, в стъкления ковчег на „Биосфера 2“ (Бодрийяр, 1995г: 111).

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Бодрийяр, Ж. (2013). *Симулякры и симулация*. Тула. Available http://new.vk.com/doc382073_331518702?hash=8704282959248ae682&dl=c2ac311272e56a4be1.
- Бодрийяр, Ж. (1996). *Америка*. Плевен: ЕА.
- Бодрийяр, Ж. (2016). *Войны в заливе не было*. В: Бодрийяр, Ж. *Дух терроризма. Войны в заливе не было*. Москва: РИПОЛ классик. Available https://new.vk.com/doc4605748_437351946?hash=78ec798f374c275d8a&dl=c5232a9b9ac2cd6043.
- Бодрийяр, Ж. (1995а). *Илюзията за войната*. В: Бодрийяр, Ж. *Илюзията за края*. София: Критика и хуманизъм, с. 81 - 84.
- Бодрийяр, Ж. (1995б). *Трупове от Тимишоара*. В: Бодрийяр, Ж. *Илюзията за края*. София: Критика и хуманизъм, с. 71 - 80.
- Бодрийяр, Ж. (1995в). *Безсмъртието*. В: Бодрийяр, Ж. *Илюзията за края*. София: Критика и хуманизъм, с. 113 - 126.
- Бодрийяр, Ж. (1995г). *Злонамерената екология*. В: Бодрийяр, Ж. *Илюзията за края*. София: Критика и хуманизъм, с. 99 - 111.
- Бодрийяр, Ж. (1991). *Черната дупка в оптимизма*. Разговор с Ивайло Дичев. – *Култура*, бр. 44, 01.11.1991.

Дикенсън, Д. (2011). *Пазаруване на тела: превръщане на телесните части в печалба* София: Алтера.

Bostrom, N. (2003). *The Transhumanist FAQ*.

Available <http://www.transhumanism.org/resources/FAQv21.pdf>.

Munkittrick, K. (2011). When Will We Be Transhuman? Seven Conditions for Attaining Transhumanism. Available <http://blogs.discovermagazine.com/sciencenotfiction/2011/07/16/when-will-we-be-transhuman-seven-conditions-for-attaining-transhumanism/#.VEOEq1f4vFw>.

Agamben, G. (2004). *The Open: Man and Animal*. Stanford: Stanford University Press.

---

*Gergana Popova is Assistant Professor at the Faculty of Philosophy, South-West University, Blagoevgrad. She got her PhD in 2007 with a dissertation on totalitarian and post-totalitarian notions of the body. Her research interests are in the fields of communist and post-communist studies, theories of body and sexuality. She is an author of three books: *The Body in the Socialist Oxymorons* (2016); *Selected Lectures in Social Philosophy: The Crises of Europe and the Criticism of Modern Society* (2016) and *The Cheery Asceticism in the Body Notions and Techniques during Early Communist Regime in Bulgaria* (2017).

Email: gerp@abv.bg